

Rozvinutá socialistická společnost vytváří podstatně optimálnější podmínky pro harmonické rozvíjení osobnosti než předcházející etapy budování socialismu. Rozvoj materiálně technické základny a socialistických společenských vztahů je determinujícím faktorem ovlivňujícím všechny ostatní sféry, v nichž se všestranný harmonický rozvoj lidské osobnosti realizuje.

Jak ukazují prognózy vypracované například u nás, v NDR a v Sovětském svazu, jednou z významných sfér je v tomto směru sféra tělesné kultury. Představuje nejen prostor pro „nahodilé“ příležitostné vyžití individua, nýbrž důležitý společenský faktor sehrávající značnou roli při formování fyzických i psychických a morálních vlastností člověka.

V posledních letech v souvislosti s rozvojem socialistického systému tělesné kultury neustále vzrůstá i potřeba dalšího efektivního vědeckého řízení této oblasti, a to jak ve smyslu operativním, tak i pokud se týká tvorby dlouhodobých koncepcí. Proto již od počátku šedesátých let jsou patrné snahy o využití celé řady vědeckých disciplín pro získání poznatků vztahujících se k oblasti tělovýchovy a sportu. Tato v zásadě pozitivní tendence vede k vytváření v jistém slova smyslu „poddisciplín“ jednotlivých klasických věd specializovaných na oblast tělesné kultury. S tím souvisí řada problémů, které je nutno tak či onak řešit či alespoň položit základy k jejich řešení.

Jednou z vědních disciplín, které vytvářejí své „poddisciplíny“ specializované na oblast tělesné kultury, je i sociologie. Pokusy využít typicky sociologických výzkumných metod a technik v oblasti tělesné kultury jsou relativně staré. Ojedinele se objevovaly již v padesátých letech. Ve své většině měly ryze pragmatickou motivaci. Většinou šlo o to, získat jistotu, v podstatě dílčí informaci o tom či onom jevu v oblasti tělesné kultury. Tento pragmatismus pochopitelně nutně vedl ke značným zjednodušením a velmi často i k neadekvátnímu použití sociologických metod a technik.

Sociologické metody a zejména techniky byly v oblasti tělesné kultury používány nejrůzněji poměrně nahodile, mnohdy pouze s povrchní znalostí věcí. Jak v oblasti jejich použití, tak i ve sféře interpretací výsledků jimi získaných docházelo k řadě vulgarizací a omylů. Proto dnes můžeme konstatovat značně paradoxní situaci: i když již téměř dvacet let jsou prováděny nejrůznější sociologické i „sociologické“ výzkumy v oblasti tělesné kultury, samy principy sociologie tělesné kultury jsou nevyjasněné a v naší literatuře nebyla dosud akceptována žádná teoreticky a metodologicky vyhraněná obecná koncepce sociologie tělesné kultury jako specifické sociologické disciplíny.

Není naším úkolem analyzovat zde příčiny tohoto značně neutěšeného stavu (i když by pochopitelně taková analýza byla pro současný rozvoj zejména teoreticko-koncepční části sociologie tělesné kultury u nás velmi cenná. Přinejmenším by umožnila vyvarovat se chyb, které se již jednou, zejména v oblasti sociologických výzkumů tělesné kultury a zobecnění jejich výsledků, staly). Jde

nám spíše o to, pokusit se o načrtnutí základní teoretické problematiky, jejíž řešení považujeme pro rozvoj sociologie tělesné kultury za bezpodmínečně nutné. V rámci poměrně stručné stati není pochopitelně možné podat důsledný rozbor či navrhnout řešení závažných problémů. Chceme spíše zahájit diskusi o těchto otázkách a na jejich základě dospět k určitým závěrům.

Vymezení a určení hranic sféry či kompetence každé vědy nebo vědní disciplíny patří vždy k základním kamenům výstavby její teorie. Je možno k němu přistupovat několika způsoby. V běžně dostupné literatuře věnované otázkám metodologie vědy převládají dva hlavní přístupy: Prvním je stanovení předmětu a uvedení specifických metod dané vědy. Druhým pak obvykle extenzivní výčet klíčových otázek a problémů, jimiž se daná věda zabývá či má zabývat. Takováto vymezení bývají pak ještě doplněna úvahami o tom, v čem se daná věda liší od příbuzných vědních disciplín či jaký je její vztah k nim. Další otázkou, kterou je nutno v rámci koncipování specifické vědní disciplíny řešit, je problém jejího vztahu jednak k obecně filozofickému a na druhé straně k obecně metodologickému základu. Zde je sice možno čerpat z filozoficko-metodologické literatury,⁽¹⁾ avšak konkrétní způsob transformace obecně filozofických a metodologických principů musí v zásadě rozpracovat příslušná specifická vědní disciplína sama.

Otázka vymezení předmětu tělesné kultury je determinována řešením dvou základních závažných problémů. V první řadě je nutno si uvědomit, že sociologie tělesné kultury je sociologií, a tedy její předmět musí být vymezován v souladu s vymezením předmětu sociologie.⁽²⁾ Tento základní princip je třeba dodržet nejen při všech úvahách týkajících se teorie či metodologie tělesné kultury, ale musí se promítnout i do všech konkrétních sociologických průzkumů v této oblasti.

Pokud charakterizujeme sociologii především jako vědu zabývající se studiem objektivně reálně existujících společenských vztahů (až do empirické úrovně) [Zich 1976: 52—60], lze v zásadě říci, že předmět sociologie tělesné kultury je v tomto smyslu částí předmětu sociologie jako takové. Zde však narážíme na první řetěz komplikací. Ani v současné marxistické literatuře není jednoznačná shoda při určení předmětu sociologie. Ve většině obecných sociologických prací vydaných u nás v poslední době se velmi často opakují různé modernizace pojetí předmětu sociologie staršího data. Například v polovině sedmdesátých let u nás vydaná práce Stefana Nowaka uvádí dvě možná východiska k řešení této závažné otázky: „První spočívá v přijetí určité jednoznačné, arbitrárně stanovené definice sociologie“ [Nowak 1975: 19]. Autor sám uvádí jisté nevýhody takového řešení. Zásadní nedostatek spočívá v tom, že stanovení předmětu a charakteristiky sociologie se tak stává v podstatě záležitostí konvence, což významně snižuje nejen teoretickou hodnotu vymezení, nýbrž i teoretickou hodnotu a gnoseologickou funkci sociologie.

Druhé „východisko“, které S. Nowak uvádí, „představuje přijetí“ uvedených institucionálních kritérií, tj. určení rozsahu sociologie podle běžné vědecké činnosti lidí pokládajících se či pokládaných za „sociology“ [Nowak 1975: 19]. Autor sám se domnívá, že toto východisko „není nejhorší“. (Současné je však

(1) Viz například J. Stachová [1979], F. Zich [1976].

(2) Touto problematikou se zabývá například staf D. Holdy — A. Matějovského [1974].

třeba *podotknout*, že právě tímto způsobem se u nás víceméně živelně vymezoval pojem sociologie tělesné kultury. Za sociologii tělesné kultury bylo u nás zejména v šedesátých letech považováno všechno co dělali ti, kteří se za „sociology tělesné kultury“ pokládali.) Respektujeme-li zásady marxisticko-leninské či jakékoli jiné objektivní vědecké metodologie, je takové vymezení sféry či předmětu jakékoli vědy zásadně nepřípustné. Jistou skepsi vzbuzuje již také skutečnost, že zastánci možnosti tohoto způsobu vymezení sociologie zužují problém jen na vymezení jejího „rozsahu“.

Otázka skutečného konstruktivního vymezení předmětu sociologie zůstává v jistém slova smyslu na periférii zájmu marxistických sociologů vůbec a u nás zvláště.⁽³⁾ Do značné míry je to způsobeno i složitostí problému. Tato situace pochopitelně značně komplikuje i vyřešení pracovních otázek sociologie tělesné kultury (a působí potíže i ostatním „odvětvovým“ sociologiím). Reakce na neujasněnost základní teoretické koncepce a vymezení předmětu odvětvové sociologie (v našem případě sociologie tělesné kultury) může být (a reálně je) dvojitá.

Na jedné straně se setkáváme s trendem, který můžeme označit jako „sociologický praktikismus“. Jeho zastánci se zřikají záměrně jakékoli snahy přispět k vyřešení takových otázek, jako je například vymezení předmětu příslušné sociologické disciplíny či jejího místa v systému věd vztahujících se k danému předmětu, a razí zásadu, že tyto otázky je třeba dočasně (a někdy i perspektivně) nechat stranou, protože jejich řešení si vyžaduje dalšího a delšího rozvoje sociologické výzkumné praxe. Podle zastánců těchto názorů je třeba v příslušné odvětvové sociologii (a sociologii vůbec) dělat především (nebo jediné) to, co nejrůznější instituce formou „objednávky“ vyžadují. Není třeba zdůrazňovat, že takové zásady jsou v podstatě obhajobou úzkého praktikismu a živelnosti v rozvoji příslušné sociologické disciplíny. „Zakázky“ některých institucí se v tomto případě do jisté míry „povyšují“ na společenskou funkci sociologie. Sociologický praktikismus vedl vždy zákonitě k hypertrofii empirismu se všemi jeho negativními důsledky. V podstatě od poloviny šedesátých let převládl i v naší sociologii tělesné kultury. V tom je třeba hledat i příčinu podstatné části nedostatků, které se koncem šedesátých let otevřeně projevíly a které je třeba překonávat v dalším rozvoji této oblasti sociologie i dnes.

V šedesátých letech byla realizována řada závažných a přínosných sociologických šetření v oblasti sociologie tělesné kultury, ale také značné množství tzv. „sociologických průzkumů“, které měly se sociologickým zkoumáním málo společného.⁽⁴⁾ Prakticky každá „zjišťovací“ akce, při níž bylo použito dotazníku či anketních lístků, byla považována za sociologickou. V souvislosti s tím se v sociologii tělesné kultury poměrně často hovořilo o metodách, procedurách či technikách, ale zásadně se nemluvílo o „metodologii“. Zde tedy opět narážíme na již zmíněný nedostatek, tj. na teoretickou koncepční neujasněnost základních, a to i metodologických otázek sociologie tělesné kultury. Tento přístup byl provázen „filozofií tělesné výchovy a sportu“, která se důsledně vy-

(3) To neznamená, že by tato problematika byla marxistickými sociology opomíjena vůbec. Vzhledem k její závažnosti by však bylo třeba podstatně zvýšit úsilí o její rozpracování.

(4) Využívání sociologických poznatků v rámci tělovýchovy a sportu nelze považovat za „sociologii sportu“ ve vlastním smyslu, tj. za systém sociologických vý-
novědí „o“ sportu.

hýbala jakékoli, byť i vnější podobnosti s marxisticko-leninskou filozofií. (Opírala se převážně o fenomenologické či psychoanalytické koncepce.⁽⁵⁾ Bylo jistě velmi zajímavé a nebylo náhodné, že se objevily pokusy hledat vztah „praktické sociologie tělesné kultury“ k takto koncipované filozofii tělovýchovy a sportu.)

Practicismus v sociologii tělesné kultury byl často zdůvodňován její „užitečností“. Ovšem tato užitečnost měla obyčejně ryze pragmatický charakter — poznatky získané výzkumem v rámci příslušné „odvětvové“ sociologie měly mít svou „praktickou“ hodnotu. Ovšem i „praktická“ hodnota je do značné míry (v mnoha případech zásadně) podmíněna teoretickou orientací a obecně metodologickou koncepcí, z jejichž pozic výzkumník ke studiu daného problému přistupuje.

Druhý přístup je charakterizován snahou o vymezení předmětu sociologie a představuje podstatně produktivnější orientaci než „sociologický practicismus“. Vede k neustálé, průběžné konfrontaci základních otevřených otázek oboru s marxisticko-leninskou filozofií, s historickým materialismem. Jestliže sociologie vystupuje jako víceméně obecná či univerzální věda o společnosti, pak specifika jejího předmětu do značné míry závisí právě na ujasnění jejího vztahu k historickému materialismu [Česnokov 1976]. Řešení této otázky se zákonitě promítá do formulace základních principů „odvětvových“ sociologií. (V oblasti sociologie tělesné kultury se to výrazně projevuje například při zkoumání problematiky tělesné kultury jako komponenty socialistického životního způsobu.) Současně je však pro rozvoj „odvětvových“ sociologií nutné si ujasnit i charakter sociologické obecnosti či sociologického zobecňování. V této souvislosti je třeba dotknout se takových problémů, jako například: jaký je vztah mezi stupněm obecnosti zákonů formulovaných příslušnou „odvětvovou“ sociologií a zákony vlastní teorie oblasti, k níž se daná „odvětvová“ sociologie vztahuje. (V případě sociologie tělesné kultury se jedná o vztah mezi jejími teoretickými závěry a základními teoretickými principy tak, jak je formuluje teorie tělesné kultury). Čím vyššího stupně obecnosti však dosáhne formulace závěru ze sociologického šetření, tím univerzálnější bude i ujasnění si jejího vztahu k zákonům a principům historického materialismu.

Bohužel nelze říci, že by tyto základní otázky, důležité jak pro rozvoj sociologické teorie, tak i pro rozvoj sociologických výzkumů, byly v soudobé marxistické sociologické literatuře jednoznačně řešeny. Přestože tedy teprve postupně krystalizují, nelze je při koncipování výchozích teoretických principů té které konkrétní odvětvové sociologie ignorovat. Daný stav krystalizačního procesu musí být i východiskem pro stanovení základního charakteru předmětu příslušné odvětvové sociologie.

(5) Domníváme se, že vycházíme-li důsledně z marxisticko-leninských stanovisek, není možné o žádné filozofii tělesné výchovy či sportu mluvit. V marxisticko-leninské filozofii není například žádná „filozofie techniky“ (jež se velmi často vyskytuje v rámci buržoazní filozofie), protože filozofické otázky vědeckotechnické revoluce jsou její organickou součástí. Stejně tak není možno v rámci marxismu leninismu hovořit o zvláštní „filozofii dějin“; materialistické pojetí dějin je opět organickou součástí marxisticko-leninské filozofie jako takové. Proto se domníváme, že termín „filozofie tělesné kultury“ je v zásadě nesprávný. Existuje však marxisticko-leninské řešení filozofických otázek spjatých s rozvojem tělovýchovy a sportu.

Pokud jde o bezprostřední vztah obecné sociologie a odvětvových sociologií, je zde situace podstatně snadnější. Je bezesporu přijatelné, že jakákoli odvětvová sociologie nemůže být v rozporu s principy obecné sociologie, že nemůže překračovat normy a hranice, které jsou obecnou sociologickou teorií stanoveny. Platí pro ni všechny teoretické zásady a metodologické principy platné pro obecnou sociologii. Předmět a základní teoretická orientace každé odvětvové sociologie musí být vymezeny vždy v souladu se základní koncepcí obecné sociologie. Z toho vyplývá vcelku jednoznačný závěr: Každá odvětvová sociologie je především sociologií.(6) To znamená, že její základní pojmový aparát musí splňovat všechny požadavky sociologie. Tento zdánlivě samozřejmý fakt je třeba zdůraznit zejména proto, že v nedávné době bývalo zvykem považovat (velmi často i nekvalifikované) použití některé ze sociologických metod či technik mimo již běžnou oblast sociologie za vznik nové odvětvové sociologie. V tomto smyslu nelze tedy ztotožňovat sociologické výzkumy v oblasti tělesné kultury se sociologií tělesné kultury jako vědní disciplíny.

Je pravda, že ke vzniku odvětvových sociologií nedochází pouze rozvojem sociologické teorie samé, že vznik řady odvětvových sociologií byl přímým důsledkem rozvoje té či oné části společenského života. Avšak v tomto případě musí být při koncipování odvětvové sociologie zachovány všechny sociologické náležitosti. (To znamená, že i v případě sociologie tělesné kultury bude mít mimořádný význam respektování pravidel výstavby sociologické teorie a ujasnění si vztahu jejich základních termínů k pojmům obecné sociologie. Konkrétní sociologický výzkum problematiky tělesné kultury pak musí vycházet z teoretické koncepce sociologie tělesné kultury a konceptuálně jí korespondovat.

Velmi důležité je pochopitelné i určení vztahu sociologie tělesné kultury samé ke sféře tělesné kultury, a zejména pak k teorii tělesné kultury jako vědě či vědní disciplíně. Tento problém a jeho rozpracování jsou však silně determinovány samotným vývojem rozsahu i obsahu pojmu „tělesná kultura“ na jedné straně a na druhé straně pak procesem konstituování teorie tělesné kultury jako vědecké disciplíny. K tomu je třeba podotknout, že teorie tělesné kultury je speciální vědeckou disciplínou, jejíž předmět a základní teoretická koncepce jsou nebo budou stanoveny specifickými metodami v podstatě nezávisle na sociologii (i když sociologie tělesné kultury v té či oné míře může přispět ke zpřesnění či objasnění některých základních problémů teorie tělesné kultury). V podstatě se tedy v případě vztahu teorie tělesné kultury a sociologie tělesné kultury jedná o dvě navzájem samostatné vědy, z nichž každá má svá specifika daná jednak předmětem, jednak souborem charakteristických pracovních metod.

Poněkud jiný význam pro teoretické koncipování sociologie tělesné kultury má stanovení obsahu a rozsahu samotného pojmu „tělesná kultura“.(7) Sehrá-

(6) Tento princip je pro pracovníky v oblasti sociologie celkem samozřejmý. U pracovníků z jiných oblastí, k nimž se odvětvová sociologie vztahuje, se však objevují tendence orientovat výstavbu jejího teoreticko-konceptuálního systému výhradně ve vztahu ke struktuře vlastního oboru.

(7) Vymezení pojmu „tělesná kultura“ je předmětem diskusí mezi teoretiky tělesné kultury. Většina z nich vychází z pojetí tělesné kultury jako subsystému kultury. Takový postup předpokládá dostatečně přesné a současné univerzálné přijatelné vymezení pojmu kultury, z něhož by bylo možno vycházet při specifikaci pojmu tělesné kultury. Tento základní předpoklad není však dosud splněn zcela uspokojivě. Přitom je třeba upozornit na jisté nebezpečí přejímání strukturálně

vá důležitou úlohu jednak při vymezování a charakteristice předmětu tělesné kultury, jednak zřejmě prostřednictvím svého podílu na formování předmětu sociologie tělesné kultury ovlivňuje i vztah sociologie tělesné kultury jako odvětvové sociologie k sociologii vůbec. Jestliže se dnes většina marxistických sociologů shoduje na tom, že předmětem sociologie je sociální realita,(8) resp. procesy probíhající v této sociální realitě, a z nich zvláště pak ty, které ovlivňují formování společenských vztahů, tj. vztahů mezi lidmi, ať již na té či oné úrovni, pak z precizace pojmu tělesná kultura — především ze stanovení jeho rozsahu — vyplývá, která část této sociální reality a které procesy v ní probíhající jsou předmětem sociologie tělesné kultury.(9) Sociologie tělesné kultury — stejně jako sociologie vůbec — musí při budování svého teoreticko-konceptuálního systému vycházet z úzké spojitosti předmětu svého studia s řešením nejzávažnějších otázek marxisticko-leninské filozofie. Mezi ně patří v první řadě marxisticko-leninská koncepce člověka jako všestranně harmonicky se rozvíjející bytosti, stejně jako zásadní principy vztahu jednotlivce a společnosti, atd.

Pokud jde o otázky metodologie, metody a technik sociologie tělesné kultury, platí zde téměř totéž, co bylo řečeno o zásadách výstavby základní teoretické koncepce této disciplíny. Řešení metodologických otázek bude do značné míry důsledkem rozvoje základní metodologické problematiky sociologie jako takové. Přitom je však nutno zdůraznit jeden důležitý aspekt. Specifičnost oblasti, která je předmětem odvětvové sociologie, si může na jedné straně vynutit takové postupy, které se mohou stát po jistém zobecnění impulsem k obohacení základní sociologické metodologie. Na druhé straně se prostřednictvím obecné sociologické metodologie opírající se o materialistickou dialektiku dostává i metodologie jednotlivých odvětvových disciplín do velmi úzkého kontaktu s marxisticko-leninskou filozofií.

V oblasti konkrétních metod a technik je situace zcela jednoznačná. Všechny metody a techniky, které se v libovolné odvětvové sociologické disciplíně, tedy i v sociologii tělesné kultury vyskytují, musí být metodami a technikami sociologickými. To znamená, že musí splňovat všechny požadavky obecné teorie sociologických výzkumů. I zde ovšem existuje možnost jistých modifikací nutná vzhledem ke specifice předmětu jednotlivých odvětvových sociologií. Avšak tyto modifikace nesmí nikdy nabýt takového rozsahu, aby měnily podstatu té či oné výzkumné metody nebo techniky. Jde tedy vždy o „uchopení“ předmětu odvětvové sociologie či jeho jistého fragmentu určitou konkrétní sociologickou metodou či technikou.

funkcionalistických koncepcí spočívajících v absolutizaci gnoseologické hodnoty pojmů „systém“ a „struktura“.

V této souvislosti je třeba vzít v úvahu úzkou dialektickou souvislost mezi pojetím předmětu tělesné kultury a koncipováním předmětu sociologie tělesné kultury. V tomto smyslu pak i mnohé disciplíny patřící do teorie tělesné kultury se stávají upřesňujícími či v jistém slova smyslu inspirujícími při zpřesňování předmětu sociologie tělesné kultury.

(8) Takové vymezení předmětu sociologie pochopitelně vychází z předpokladu marxisticko-leninského pojetí společnosti jako souhrnu společenských vztahů.

(9) Touto problematikou se zabývá i práce N. I. Ponomarjova [1979].

V případě sociologie tělesné kultury pak jde o aplikaci sociologických metod a technik na jevy, které řadíme do oblasti tělesné kultury. S tím souvisí i určité nesprávné chápání sociologie tělesné kultury. Vyskytují se totiž názory, že sociologie tělesné kultury je „aplikací sociologických metod a technik na předmět tělesné kultury“. Takový přístup je přinejmenším velmi povrchní vulgarizací. Zřejmě nejde o to „aplikovat“ sociologické metody a techniky na tělesnou kulturu jako celek – tím by se setřela specifičnost jednotlivých aspektů. Rovněž nelze redukovat žádnou odvětvovou sociologii, tedy ani sociologii tělesné kultury, jen na metody a techniky a jejich specifické použití v souvislosti s předmětem studia dané sociologické disciplíny. Potíže vznikají také v souvislosti s interpretací pojmu „aplikace“ a důsledky, které s sebou jeho používání nese.

Dosud jsme uvažovali o víceméně obecných problémech, které vznikají při koncipování jakékoliv odvětvové sociologie, tedy i sociologie tělesné kultury. Nyní se pokusíme o vymezení základní oblasti zkoumání sociologie tělesné kultury. Pochopitelně nebude úkolem této disciplíny zabývat se zpřesňováním takových obecných pojmů, jako „sociální jev“ či „sociální realita“, i když je nepochybné, že zpřesnění těchto pojmů by prospělo jak v rozvoji teorie sociologie tělesné kultury, tak i koncipování praktických sociologických výzkumů ve sféře tělesné kultury. Stejně tak do její kompetence nepatří rozvíjení obecných sociologických metod.(10)

Je-li úkolem sociologie vůbec zabývat se mimo jiné otázkami studia sociální reality, sociální struktury, jejich změn a faktorů, které tyto změny způsobují, pak je zřejmé, že i sociologie tělesné kultury se musí zabývat tou částí sociální reality, tou částí sociální struktury či těmi změnami, které jsou ovlivněny či přímo determinovány tím, co se děje v oblasti tělesné kultury.(11) Jde o otázky typu: Jakým způsobem ovlivňuje tělovýchova a jednotlivé složky tělesné kultury utváření společenských vztahů (kterých a do jaké míry)? Je pochopitelné, že jevy z oblasti tělesné kultury nebudou rozhodujícími například pro vývoj sociální struktury socialistické společnosti jako takové, ale půjde o to, do jaké míry a v jakém směru doplňuje tělesná kultura a její složky základní faktory, které jsou pro tento vývoj určující. Jestliže tedy výrobně ekonomická a jiná *analogická* činnost podstatně určuje sociální strukturu společnosti, pak úkolem sociologie tělesné kultury je usilovat o nalezení vztahu tělovýchovných aktivit (v sociologické rovině) k určujícím sférám strukturace společnosti. To jsou základní oblasti, v nichž může sociologie tělesné kultury přispět k ujasnění a upřesnění místa tělesné kultury jako společenského jevu v dynamice rozvoje socialistické společnosti.

Nejrozsáhlejší částí či oblastí předmětu sociologie tělesné kultury jako odvětvové sociologie bude samozřejmě sféra společenských vztahů, které vznikají a rozvíjejí se přímo v jednotlivých oblastech tělesné kultury. Tuto oblast studia není možno omezit jen na výzkum tzv. „malých skupin“, což v běžné praxi velmi často znamená pouze použití sociometrických metod (někdy velmi mechanicky aplikovaných) k popisu „situace“ ve sportovních družstvech či her-

(10) Zde je třeba učinit jednu výjimku. Je teoreticky možné, že užití obecných sociologických metod v odvětvové sociologii, tedy i v sociologii tělesné kultury, povede k jejich modifikaci a eventuálně k jejich rozvoji.

(11) Stejně tak je nutné, aby se sociologie tělesné kultury zabývala i procesem opačným, tj. tím, jak se sociální změny ve vývoji socialistické společnosti promítají do oblasti tělesné kultury.

ních kolektivech. Těžiště sociologického zkoumání zde musí být ve studiích a výzkumných pracích, které se orientují na širě pojatý předmět výzkumu.(12)

Základním nosným momentem určujícím (kromě odborně sociologických přístupů) orientaci výzkumné činnosti musí být postižení specifického místa jak tělesné kultury jako celku, tak i jejích jednotlivých forem v dynamice rozvoje socialistického způsobu života.(13) Kromě šetření zachycujících daný stav bude zejména v této oblasti zřejmě nutno orientovat sociologická zkoumání na dlouhodobá šetření, která mohou poskytnout podklady pro poznání vývojových tendencí a trendů v oblasti rozvoje tělesné kultury i činitelů (z oblasti mimo tělesnou kulturu), které je ovlivňují.

Dalším okruhem problémů, na jejichž uchopení je nutno orientovat výzkumnou kapacitu, jsou vazby formování společenských vztahů v rámci tělovýchovných a sportovních aktivit na procesy spojené s rozvojem vědeckotechnické revoluce v podmínkách socialismu.

Specifický okruh tvoří otázky spojené se sociologickým zkoumáním vrcholového a výkonnostního sportu. V nejobecnější rovině se zde rýsují dva problémové okruhy. Jde jednak o postižení souvislosti výkonnostního a vrcholového sportu s ostatním, a to jak sportovním, tak i mimosportovním společenským děním (zde můžeme mluvit o vnějších souvislostech), jednak o postižení reálného vývoje vnitřní struktury a vnitřních společenských souvislostí této sféry sportovního dění.

S problematikou sociologického zkoumání vrcholového a výkonnostního sportu je spojena i otázka sportovního diváka (či posluchače), tj. otázka společenské funkce a poslání pasivní participace na sportovním dění. Po metodologické stránce je výzkumné uchopení této problematiky velmi náročné a složité. Půjde o to, volit takovou adekvátní kombinaci výzkumných metod a technik, aby bylo možno získat objektivní informaci o formování „diváckých“ postojů či „diváckého“ smýšlení.

Prvním a základním směrem orientace sociologického zkoumání v oblasti sociologie tělesné kultury ovšem musí zůstat problematika masového rozvoje tělesné kultury. I v této oblasti je na co navazovat. Byla provedena řada kvalifikovaných průzkumů, jejichž výsledky byly již zpracovány.(14) Velmi cenné impulsy pro další rozvoj konkrétních sociologických výzkumů by přinesla komplexní analýza dosavadních výzkumů, jejich vzájemné srovnání a metodologické zhodnocení.

Specifickou sféru rozvoje sociologického zkoumání v oblasti sociologie tělesné kultury tvoří problematika sportovních skupin a kolektivů. Tato oblast se jak u nás, tak i ve světě poměrně intenzivně rozvíjí.(15) Existují zde však

(12) Viz například Lapáčková [1977].

(13) Těmito otázkami se zabývají velmi přínosné výzkumné práce J. Merhautové a F. Joachimsthalera, například [1977, 1979].

(14) Kromě již vzpomínaných výzkumů je možno sem zahrnout výzkumy pořádané kabinetem organizace a řízení ČSTV ve spolupráci s Ústavem pro výzkum veřejného mínění, dále pak šetření organizovaná výzkumným pracovištěm při katedře teorie tělesné kultury FTVS a řadu dalších.

(15) Jak ukázalo jednání pracovní skupiny sociologie tělesné kultury na IX. světovém sociologickém kongresu v Uppsale, jsou sociologické výzkumy sportovních či tělovýchovných skupin nejčastějším typem sociologického zkoumání v oblasti tělesné kultury vůbec.

značné rezervy, spočívající ve vzájemné koordinaci metodologického a pojma-
vého vybavení jednotlivých výzkumných akcí.

Není možné extenzivním způsobem vyčerpat všechna témata či závažné sfé-
ry v oblasti tělesné kultury, které je třeba tak či onak sociologicky uchopit.
Jejich společným jmenovatelem však musí být postižení významu tělovýchov-
ných a sportovních činností a jejich rozvoje pro formování harmonicky rozvi-
nuté osobnosti socialistického člověka.

Současně s rozvojem sociologické výzkumné praxe musí být rozvíjen i teo-
reticko-konceptuální systém sociologie tělesné kultury jako „odvětvové“ so-
ciologie, a to jak na základě obecné sociologické teorie, tak teorie tělesné kul-
tury. Bude se v něm proto vyskytovat i řada „mimosociologických“ pojmů,
formulovaných právě ve sféře teorie tělesné kultury. Pro sociologii tělesné kul-
tury pak vzniká otázka její sociologické interpretace.

Teoreticko-konceptuální systém sociologie tělesné kultury není jen zobec-
něním výsledků praktického sociologického zkoumání, představuje současně
i teoreticko-metodologické východisko tohoto zkoumání.

Úkolem sociologie tělesné kultury rozvíjené na principech marxismu-leninismu je konečně principiální kritika buržoazních koncepcí sportu a tělovýchovy. Se silicí intenzitou ideologického boje v dnešní době její význam neustále vzrůstá.

Sekce sociologie tělesné kultury při sociologické společnosti bude orientovat
úsilí všech pracovníků sociologie v oblasti tělesné kultury zejména na postižení
všech výše uvedených problémů.

Literatura

- Blauberg, I. V. — Sadkovskij, V. N. — Judin, B. G.: *Filosofskij princip systém-
nosti i systémnyj podchod*. Voprosy filosofii 1978, č. 8,
Butěňko, A. P.: *Obraz žizni: soďeržanije, problemy i neriešennye voprosy*. Voprosy
filosofii 1978, č. 11,
Česnokov, D. I.: *Historický materialismus jako marxisticko-leninská sociologie*. Pra-
ha, Svoboda 1976.
Erbach, G.: *The Science of Sport and Sports Sociology — Questions Related to De-
velopment — Problems of Structure*. International Review of Sport Sociology 1966,
No. 1,
Filozofia i socjologia kultury fizycznej. Red. Z. Krawczyk. Warszawa, Państwowe
Wydawnictwo Naukowe 1974.
Holda, D. — Matějovský, A.: *Úvod do sociologie mládeže*. Sociologický časopis 1974,
č. 4.
Krawczyk, Z.: *Natura, kultura, sport. Kontrowersje teoretyczne w Polsce*. Warsza-
wa, PWN 1970.
Lapáčeková, V. a kol.: *Tělovýchovné aktivity obyvatelstva ČSSR*. Praha, Sportpro-
pag 1977.
Lüschen, G.: *Prolegomena zu einer Soziologie des Sports*. Köllner Zeitschrift für
Soziologie und Sozial Psychologie 1960. Nr. 3.
Merhautová, J. — Joachimsthaler, F.: *Funkce tělesné výchovy z hlediska socialis-
tického způsobu života*. Sociologický časopis 1977, č. 5.
Merhautová, J. — Joachimsthaler, F.: *Tělesná kultura — socialistický způsob ži-
vota — vědeckotechnická revoluce*. In: Sborník vědecké rady ÚV ČSTV, Praha
1979, č. 9.
Milštejn, O. A.: *Sociologija fizičeskoj kultury i sporta v SSSR*. Obzor osnovnyh
napravljenij i anotirovannyj ukazatel' literatury (1918—1974). Moskva, Fizkultura
i sport 1974.

- Nowak S.: *Metodologie sociologických výzkumů*. Praha, Svoboda 1975.
 Ponomarev N. I.: *Sociální funkce tělesné kultury*. Praha, Olympia 1979.
 Stachová, J.: *K otázkám vztahu speciálně vědních, obecně vědních a filozofických pojmů a kategorií*. In: *Dialektika a systémový přístup*. Praha, Svoboda 1979.
 Suchý, J. a kol.: *Celková syntetická štúdia o teórii socialistického spôsobu života*. Bratislava, VÚŽÚ 1975.
 Zich.: *Sociologický výzkum*. Praha, Svoboda 1976.

Резюме

В. Чехак: К вопросам предмета и концепции социологии физической культуры

Статья посвящена некоторым теоретическим вопросам формирования социологии физкультуры как «отраслевой социологии». Она кратко подытоживает существующий способ формирования теоретических основ этой социологической дисциплины. Она показывает, что в концепцию социологии физкультуры переносятся основные открытые проблемы общей социологии и неясности, находящиеся в области формирования теории физкультуры.

Статья показывает, что стремительное развитие социологического эмпирического исследования, особенно во второй половине 60-ых годов, привело также в области социологии физкультуры к недооценке теоретических вопросов и таким образом постепенно деформировалась ее функция так же как и во многом ее содержание.

Проблематика формирования социологии физкультуры как отраслевой социологии во многом тождественна с другими «отраслевыми» социологиями, однако она имеет и многие свои специфические черты. В качестве определения «сферы» социологии физкультуры в статье предлагается: область общественных отношений, возникающих в сфере физкультуры, и динамика их развития. В заключение статьи потом приведены основные проблемные сферы, на которые необходимо ориентировать внимание социологов, занимающихся проблематикой физкультуры.

Summary

Cechák V.: On the Subject and Conception of the Sociology of Physical Culture

The paper is devoted to some theoretical problems arising in connection with the formation of the sociology of physical culture as a "branch sociology". The methods of forming the theoretical foundations of this sociological discipline are briefly summarized. The fundamental open problems of general sociology as well as the ambiguities manifesting themselves in the sphere of the formation of the theory of physical culture as a special science concerned with physical culture are shown to project themselves into conceptions of the sociology of physical culture.

The paper brings to notice the fact that, particularly in the late sixties, the turbulent development of empirical sociological research conducted to an underestimation of theoretical issues also in the area of the sociology of physical culture; this resulted in a gradual deformation of its function and, in many respects, also of its content.

The problems connected with forming the sociology of physical culture as a branch sociology have much in common with those emerging in other sociological "branch" disciplines; on the other hand, however, they reveal a number of specific features. The paper suggests the "sphere" of the sociology of physical culture to cover the area of social relations arising in the sphere of physical culture and the dynamics of their development. In conclusion the paper brings out the basic problem areas claiming the attention of sociologist concerned with problems of physical culture